

30-40 чылдарда база 50 чылдар эгезинде бистиң республика девискээринге барымдаа чок черге респрессияга таварышкан болгаш оон сөөлүндө агарткан кижилерниң даңзын 3-кү арнында парлаан

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРУН ТУРГУЗАРЫНГА УЛУУЧЕРНИ КИРИНЕР!

ЧАА САРААТТАР Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозта Сергей Мөчөкө, Бүрүктөл Ооржакка удурткан сизгенчилер бригадалары бо чылын 360 тектав черниң хөй чылдыг сизгенин өстүрер планын, Бригадалар бо хүнерде ол шөлдерде кестинген сизгениниң кургай бергенин бөлүп, сарааттап кырышкан. Механизмдатылган эвепонун кезигүнери белектеттиген мал чемин кыштактарга уду-ла чүдүрүп алгаш, чедирип турарлар. Туралыг хойжу бригадаларынын хойжулары Шойгу Монгуш, Данос Саая оларнын кыштактарында 20-20 тонна сизгенин чедирген. Оон калдында малчын бурзуу бо чылдын сизген белектеликке боттары база кирген. Хөт кадырлары-биле сизген кезип белектээр кижилерин совхоз база организаастаан. Шынап-ла, эрткен чылдык берге кыштактаашкынындан амгы бо чылыг хүнерде түннел үндүрүп, мал чемин чедирип белектен алыр дээр болза, бүгү күштү олте мөөнүзү, бар аргаларын дилээр, ажылдын үрө-түннелдиг болурун чедип алыр керек. Оон башка сотка олургай бис. Эрткен чылын ышкыш, ажыл кылбайн анаала хоозун чугаа кылып эрттирип каар бис. Мону черле болаза эки. Ажы-биле чугаалаарга, бо талзы-биле көлөзө Совет даргазы Валерий Хомушкунуң амгы ажыл-хөтө, ажылдым организаастап турары эки-дир. Кан-оол ДЕЛГЕР.

ТУДУМ-ДАА БОЛЗА ХЕРЕК

Улуг-Хем район чагыргазынын даргазы К. Т. Куулар-биле бистиң корреспондентивис телефон дамыштыр харылашкыш, мал чемининиң белектелин дайы хире чоруп турарына хамаарыштыр айтырларын сагаан. — Бо хүнерде республиканың көлөзө ишчилери мал чемининиң белектелин кидин тулук чорудуп турар болгай. Сизерин районда бо чугаала ажы кайы хире чоруп турары, Карим Тасович? — Улуг-Хемчилер Республика Хүнерин болгаш Наадымга куш-ажылчы чедикшикчилер ужуражыр дээр сизген шөлдеринде ажыл-ишти элээн шалыктын чорудуп турарлар. Июль 31-нин мезгилинде эбузгар алырга, район 13,6 муң тонна сизген белектээр тургаш, 4400 тоннаны бөлүп, сарааттааш, планын 33 хуу күүсеткен. Оон-биле чергелештир витаминниң сизген далганы белектээр, сисос салыр ажылдарын ажалда-агыллар чорудуп турарлар. Мал чемининиң белектелин «Күш-ажылдын хостуу» совхозтун дирекциясы дээр организаастаанындан көргүзүлгө багай эвес. Ажыл-агыч 1560 тонна сизген белектээр тургаш, 1080 тонна кылаш, планын 75 хуу күүсеткен. Силос салырын улаас, чоокку хүнерде доорлар, 6 муң тонна силос...

зунун 5 муң тонна дивер салдырган, 26 тонна витаминниң сизген далганын белектен алган. «Ийн-Тал» совхозтун ажыл-ишчилери 633 тонна сизген белектээр даалаган 450 тонна чедир берген. «Чагы» совхозтун сизгенчилери мал чеминиң курал-ыралар алырын чугаалаан көрүп, ажылдын темпизин сөөлү хүнерде дүрдөстөкөн. 450 тонна сизгени сарааттаан, 750 тонна эки шынарлыг силосту салган. Ыске-даа ажыл-агылларын сизгенчилери, малчынары бо чугула кампанияга адепкейлиг киржи, нияттиң малына болуурун болаза хөй, чедир салыгы мал чемини белектен алыр дээр ажылдап турарлар. — Мал чемининиң белектелин хире чорутуунга машина-техниканың кыяар-чаар келиниң темпизин оожу-чорудуп турар ажыл-агылдар бар бе? — Бо чугула кампанияга озаалап кирген, ажыл-ишти эки организаастап шыдааган турар ажыл-агылдар бары чажыт эвес. Оларга «Ак-Тал», «УТКА 25 чыл» совхозтар хамааржыр. Соңгуу сизген белектээр планын оонал-дазын чугаала 19 хуу күүсеткенни дугалаарга, тодугай чижек болур. «Эйлин-Хем» совхоз июль 21-де мал чеминини белектелин кирген. Ажылдык темпизин дүрдөстөдү, шынарын экижидери бо чугула кампанияга ишти-рилди ролду ойнарар билди бис. Илтангаш ызар кызингенин салыр турар бис. — Мал чемининиң белектелин хире чорутуунга машина-техниканың кыяар-чаар материалдар, артык кезектер-биле хандырлаагы кандыгы? — Бо дээрге амгы үдө берге айтырлар деп чүве кыма-даа билдинир, ыдыг-даа болза, анаа көрүп ораар эвес, оларны тып, чедиле ыдырарын кемчелерин, совхозтарын, удурткучуларын, тускай эртемчилерин ая турар. Амгы үдө рабонда бензин элээн бергелер тур, оон өске кыяар-чаар материалдарымыз амдымында бар. Сизген кестер коошкарлар, сизген бөлүдөр граблалар болгаш өске-даа техникалар, оларнын артык кезектери амгы үдө чедилеши турар. Ол дээрге ажыла улук шалтык кураштырып турар. — Сизген белектеликке малчынары киржилгиз кандыгы? — Малчынар чылдык-на боттары шыдар арга-шыннын айык-биле сизгенин белектен алыр улус. Бо чылын, күзүн база мал чеминини белектелин иденкейлиг киржилгиз. «Ийн-Тал» совхозтун малчынары Улуг-Алаактын сизгенин кезип кырышкан. «Эйлин-Хем» совхозтун өшкү кадарчылары сизген белектелин эгезел берген. Ам дээрликте өске малчын бо чугула ажылда хаара туттуганай, кандыг кемчелдиги ажылдык кылдыгыны билдирмес. Олар нияти хереке биче эвес күш-ажылчы улук хүнер дээрликте бүүрүп болур. — Карим Тасович, райондун мал чеминини белектелин дугайында чугаалап бергендер дээр чедирлэвек.

Наадымга уткуштур — Бо дээрге амгы үдө берге айтырлар деп чүве кыма-даа билдинир, ыдыг-даа болза, анаа көрүп ораар эвес, оларны тып, чедиле ыдырарын кемчелерин, совхозтарын, удурткучуларын, тускай эртемчилерин ая турар. Амгы үдө рабонда бензин элээн бергелер тур, оон өске кыяар-чаар материалдарымыз амдымында бар. Сизген кестер коошкарлар, сизген бөлүдөр граблалар болгаш өске-даа техникалар, оларнын артык кезектери амгы үдө чедилеши турар. Ол дээрге ажыла улук шалтык кураштырып турар. — Сизген белектеликке малчынары киржилгиз кандыгы? — Малчынар чылдык-на боттары шыдар арга-шыннын айык-биле сизгенин белектен алыр улус. Бо чылын, күзүн база мал чеминини белектелин иденкейлиг киржилгиз. «Ийн-Тал» совхозтун малчынары Улуг-Алаактын сизгенин кезип кырышкан. «Эйлин-Хем» совхозтун өшкү кадарчылары сизген белектелин эгезел берген. Ам дээрликте өске малчын бо чугула ажылда хаара туттуганай, кандыг кемчелдиги ажылдык кылдыгыны билдирмес. Олар нияти хереке биче эвес күш-ажылчы улук хүнер дээрликте бүүрүп болур. — Карим Тасович, райондун мал чеминини белектелин дугайында чугаалап бергендер дээр чедирлэвек. Таан-оол ХЕРТЕК чугаалашкан.

Республиканың ишти-лел-политиктиг солуну

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үчүн эгелээн № 148 (14870) 1992 чылдың август 4, вторник Солунга ат салган шагы 20.40 Чагыдар өртөө 10 коп. Салар өртөө 1 рубль.

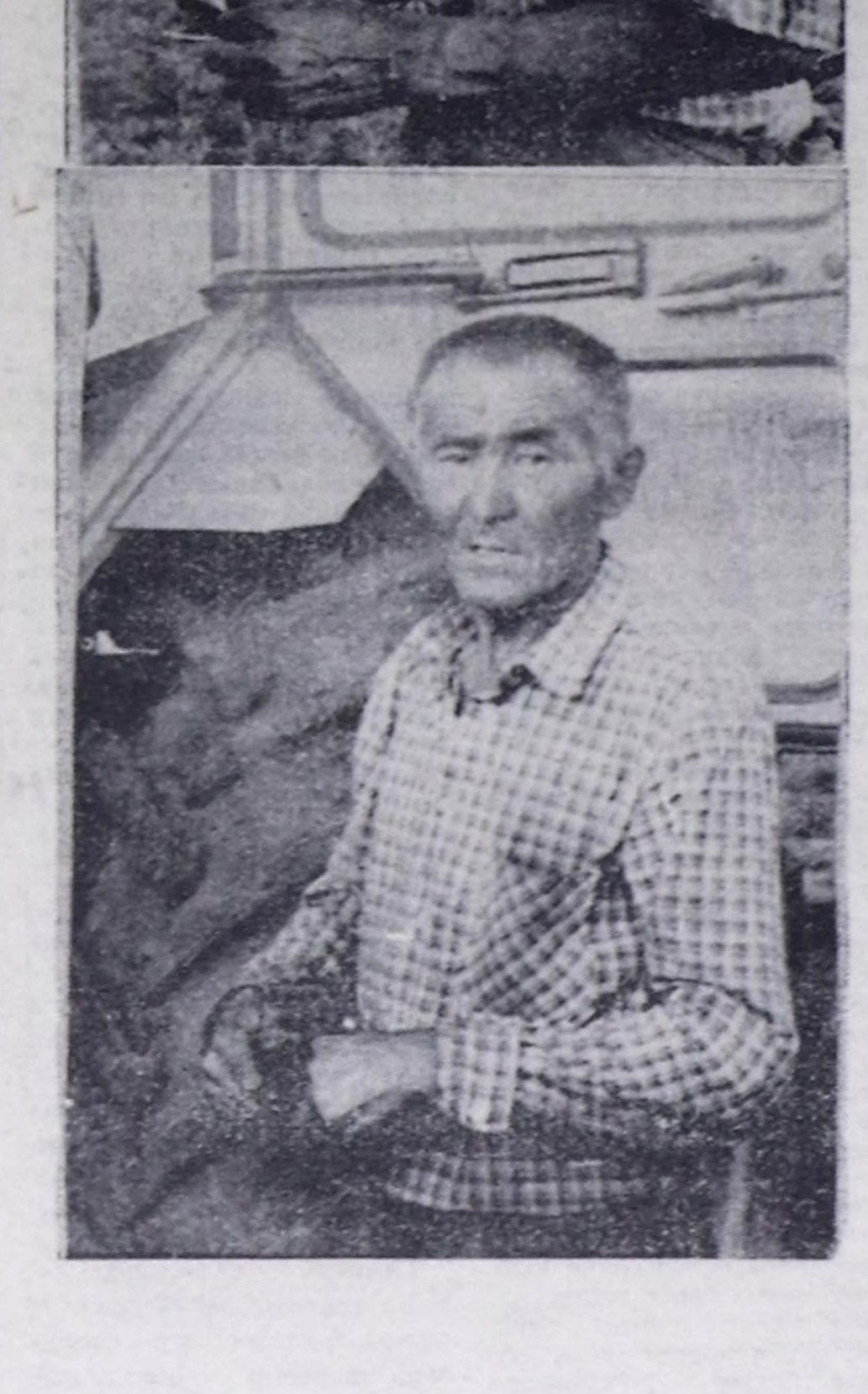
ӨГ-БҮЛЕНИҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Танды районда Салчак Тона аттыг совхозтун хойжуларынын чамдыктары бо чылын Кавказ чабылгач турар. Үш тек деп черде ирт кадарчылары республика Наадымнын төлөпиг куш-ажылы, харыг салгыны чоруп-биле уткуур дээр кымак ажылдап турарлар. Оң-сизгениң, суглук черлерге ирттери эки кадарчы келгенини, оларнын хайгааралын күштөлдирген соонда, малдын күш денгелин экижээп, амгы хүнерге чедир дыка септирив. Бо дээрге ажыл-хереке чорукту түннел болгон билдинир. Шапканын шымдык, кезе малчынарнын бирөөнине Донгак Хуракович биле Күзөммаа Тулушевца Хургу-оолдарына өг-бүлөн хамааржыр. Олар алы-ыштын ажыл-ишчил улус. Маа кадарчы, ону ажаар өргөнгө база аажок Чоокта чаа ол хойжыга ужуражыр берген, оон чамдык болууларын сонурган мен. Ол мына дээр болган: — Бо чылын Кавз девискээринде өң-сизгениң үчүп чылдары аажок-тур. Ылангаш кадарчы турарымыз ирттеривис дика-септирив тур. Черле ыш-чаш-кандыг-даа малдын деп гилдек-күжү кадарчы кижиниң бодундан кончуг хамааржыр деп билер мен. Чуга дээр чалгай кижиге хөй мал хүдээр дээр бээрге, өзөө-кедил алыр, семис-шырак мал кадарчы каарга, аргызып-дортузуп алыр боор чүве. Ону көрүп чор мен. Мал кадарча талзы-биле бистиң өг-бүлениң дуржулгазы улук ийн. Бис ирттеривис чер чырып кээр-геле, оларже үндүрер бис. Оон башка хоржок. Хүн элээн өрүдөл бээр-геле, киз денеп кездир-дир. Хүнүнүң иңт үеинде мал девээлел, дыштан ийн чындар. А каян кезээлтиктер септирив бээр, катап-ла оларже үндүр кадарчы турар бис. Ынан барык-ла элээн орайга чедир чер өйткөдөр, чүтө ол таварылгада мал эки септирив болур. Чугаавыска хойжулуң калды Күзөммаа Тулушевца база киржи берди: — Эрткен кыш кыма-даа берге болган. Ылангыч малчынарга дээрлик ол. Ыдыг-даа болза, бис 500 ажыг иртки кыштап хур-менди ажаар иртки алдымыз. Малчынын хорамча чок болганын ишти-де аажок өөрү чорупур мен.

ЧАРТЫЫНДАН ХӨЙНУ

Тес-Хем районунуң девискээринде ажыл-агылдарын мал чемини белектелин ишти байдалын алыр болза, ыдыг-ла эки эвес. — Бо дээрге чугаа мези эвес, бистиң өг-бүлениң өөрүшкүзү болур. Чоокта чаа ирттеривис кыргыттымыз, түннел эки болду. Бир баштанга 5 килограмм дүк кыргып алыр тургаш, ону ажырдымыз. А ажыл-агыламыска планнааымыстан ажыр 100 килограмм дүктү дужаадымыз. Малга быжыг чем-суур белектен бээр, ону курган алдырыңгы айтырым планда көрдүнгениңе деңизээр чер албан. Ылчала-даа чамдык куш-ажылчы коллективтерин көргүзүлгө дика эки: оларнын ажыл-хөзө бүүдүр, үрө-түннелдиг. Чижек кылдыр алырга, «Танды сыны» совхозта Анатолий Самбурута удурткан бригада районуну өске коллективтерин мурнай берген. Бо бригада бо чылын 850 тонна мал чемин белектээрин дагаымын алган. Николай Дамбид, Александр Шырап, Рудик Бажиң, Эдик Монгуш, Айдын Саали, Руслан Кол, Радж Булема, Андрей, Алдыжа олардан тургустунган сизгенчилер бригадазы бо хүнерге чедир 300 тонна сизгенин сарааттаан, а 150 ажыг тонна сизгенин пресстеп каан, Ону ам удуур бөлөр, сарааттаар. Бригада кезигүнери сизгени колдуунда-ла дүне кестиргеш, кургай бээрге, Удуур бөлүдүрү турар. Ажыл-иш техника-биле холбоалыг болганда, оларга артык кезектер тыялбайн турар. Ылчала-даа ону шиттерилептериниң айтыры турсунган. (Бистиң корр.)

Шалыпчы ай даарта доостур СИГЕН ЭЛБЕК: ЧИНДИН-ЧИНДИН БЕЛДИР-ШАТ БРИГАДАЗЫНДА

Бригада төвүнге чед берген, илденкей-дилденкей кылдыр шөйлүп чоруп барылаан, көрөдип чугаалап болза, кижиге дүртү-биле деп чыгыш чагаай үчүп көк-таран хүнерини, чинге-тараның үгөр-биле дөңгө баш тырта бергенин, чангыс чылдыг сизгенин чалтып чоруй баргылаан шөлдерин эскерип каар бис. Ажы-биле чугаалаар болза, 10-20 жыл бурунугаар болгаш тараа культуруларынын илденкей чагаай үчүп турганын бригада кезигүнеринде чугаа хоочуннар сактыр, ол үелерде канчаар ажылдап чораны оларнын сакшы-сеткиниңе шыгжатчынып арткан. Белдир Шатта мал, тараа культуруларын тараа өстүрер механизмдатылган бригаданын бригадари Юрий Леймер-ооловни Ондарга ужурашкыш, дараанында сан-чугаайларын билди алдым. Сизген сайыр планы — 1000 тонна, ам салып алган (чоранымыз хүн) 68 тонна, 826 гектар шөлдө чангыс чылдыг сизгени тараан, 1 гадан 12 центнер дүжүттү алыр көрдүнгөн. Кукорузаны 200 га черде, тарымал тоорукту 160 гектарда чаштырган. Нияттын-биле бригада 628 тонна чайгар үчүп сизгени, 800 тонна сенажы, 960 тонна чангыс чылдыг сизгени, 2000 тонна кукурузаны, 1600 тонна тооруктуң иккенди мас-сазын ук ажыл аргыла кырылган керээ эбузгар дуураар. Бо дээрге белен эвес сан-чугаайлар. Оон калдында шөлдерде чагаай дөгет үчүп көк-тараның, чинге-тараның болгаш өске-даа тараа культуруларынын дүжүдүн чидиргич чокка ажаал алыр — Бригада кезигүнериниң мурвунда салдыган. Бригада кезигүнериниң чамдыктары чайгы чер андир-ылганын, сизген белектелин, сенаж салыры бо хүнерде чорудуп, ажылдын шудуды бергенер, 4 чолгайт, 6 тракторист-комбайнер ам чүтө бригада төвүнде ажылдап, (сизген белектелерин саяна-сакка) сенаж салышкынын шалкычтыда берген. Борта боттарынын улук-хузуун бригаданын хоочуннары, азияктарың дагдыныкчылары болуп ажылдап турар трактористер Часкал-оол Монгуш, Элеккей Монгуш олар кириштирив, мурнакны ажылчына чоранын бодыткан, эрестип, турар жид, хүнде олар 20-30 тонна сизгени белектээр, ону тускай ажалды сизген шөлдө сарылап турарлар. Малчыналар Болжак Ооржак, Адар-оол Монгуш, Кургутбай Ондар олар тус-тузунда 15-20 тонна сизгенин белектээр, кыштактарында чедиргилеп алдыган. Ол ышкыш контора, аяси-саа, суур чагыргазынын ажылдакчылары база-ла эки ажылдап, боттарынын хире-шаа-биле улаун киргенер. Кедээ Совет Депутаттарынын ээлчегил сессиясы чоокта чаа сизген шөлүнге болуп эрткен. Сизген кезилдеги, тараа ажаал-зы дээр ышкыш чугула айтырларына анаа чугаалаашкыш болган орта суур чурт-кадарчыларын күжүн бүрүн ажаллаарын, кайы-ла ажалдык шалкынын темп-биле кылдып чорударын чугаалап көргөн. Совхозтун сизген шөлдеринде мал чемини белектелин улчымдап турар. Ыдыг болганда, сарааттар анык-лаа пемжар-дир. Кийиндел Монгуш, Алдан-Маадыр суур.

Амыдыралдың агымы

КАНЧАП ЧЕРЛЕ ЧУРТТААРЫЛ?

Анык чалды үеисте ишти-делавистиң чечестелишкени, магадлы чагаай, амгы чок коммунизмин тикелештирер чедир дөң, ийн билдөөс сиз-выртышкыш, кайы хире ажылдап чорук бис? Тускай хамаарышпас республика-даа тургаш, Улуг аа-чүрт СССР дөңш (идекейликте, чөпчү-дүвүс аялыг эвес) демиселе чеже эш-өөрлөргө ханын төп, ушкын черде кара бажын мөңгөн-биле салганар ийик? Тылга артка эштер, бистер, Совет Армияга болган дайында чагаа бастырган украин чоңга чеже-чеже вагон ишти мөөн белек дуулаамыны, мал-маганын алаар өргөн ийик бис? Дайын соонда үрөгөл кода-хоорайлары катап тургузар, коммунизмин фундаментиңиз салыр дикти-ле, кара дөңшениң төп тургаш ажылдап, облигация-чээлиге чеже муң, миллион акашты бержик бис? Коллективтиң ажал-агылдарын организаастап тургускыш, кайы-чоравыстың кургузларын иштинин херегениңче азырап алган чеже чеже муң малчыны аладыр-чи-ледир халас суруп бержик бис? Сур күчүлүг, деминг өвөлел-дешиң курганас тос башка чара кылгашкы берген. Ам кандыг орук-биле кылаштар, кандыг нияткелеңе чурт-таар бис? Чуртунарга президент эрте чагыргазын доктадып алынарар, ам амыраар силер идиң, Россиянын президентинге Борис Ельцинин, Тывага — Шериг-оол Ооржакты бир үчүлө сонуг алдымыз. Хунду-дүг президенттеривис чар-кылар-биле инвалиттерини, пенсияерлерини, ие-чаштар-кынын соннал камгалалын эки-жерде бис идиң. Оозу — саа-зын кырылаң. Херек кырында хоорай пенсионерлер ийн ай иштинде, кездинин пенсионерлер, азыргы артык кижилери, хой уруг-дарыгы өсөөривис, пенсияерлерин үш ай иштинде албайн тур. Кызылдын № 10, 11 почта салбырларынын экин-де инвалиттер, кыргынар июль 10-дан эгезел артен дан бажындан, Кур-Чер суурнуң кыргынарлар, аары-аржык кижилери үш ай иштинде почта экин кадарчы келгенер. Ашча саарылааны экин-жер дугайында Чазактын докта-лы бола үнүр. Ол хиреде бан-кыларын куруулары дам барган. Пенсия, өсөөбине ха-шанчык, кассада боттарымыз-тың сул алган каш акаштымыз үшүп алыр аргаымыз чок болу берди. Аргаактан

СУГАТТЫГ ШӨЛДЕРДЕ

Кызыл районун «Х Улуг хурал» колхозунуң сизген, олар шөлдерин кандаш-кыма таваржып турар. Ылчала-даа ажыл агылың сугаттыг шөлдеринде хөй чылдыг сизгенин үчүп эки, сизгенчилер звероолар Терлиг-Хая, Улуг-Кезиг чоо-гунда бо хүнерде ажылдап турар. Чамдык шөлдерин баштайгы дүжүдүн ажаал алган. Ылчала-даа мында сугаттыгы ажыл ам-даа уламчылгаштыган. Бо харымы-сизгалыг ажылды дуржулга-лыг сугаттыгы Кызыл-оол Багай, Андрей Ондар олар холга алган. Оларнын санап турары-биле алырга, ол шөлдерде 10—12 центнер дүжүттү ая болур арга бар. Саган-оол КЫЗЫЛ-ООЛ. Баян-Кол суур.

МАЛЧЫННАР КИРБЭЭН

Чая-Хөл районда «Ак-Тургу» совхозтун сизген шөлдеринде ажылдын темпизин кошкыш дивейн турар. Чоокку хүнерге чедир мында 150 ажыг тонна сизген, 18 тонна будук-бүрү кылдынган. Оларын сарааттаан, болган. Бүрүлжак Бауунуң эвепону хөй чылдыг сизген кезип турар. Бо эвепонун ажал-хөзө бүүдүрүр. Олар 165 тонна мал чемин белектээр.

АМ-ДАА НЕМЕЙ УЛАЖЫР

Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» совхозтун сизгени звероолары, бригадалары эрткен чылын мал чемин багай белектээр-биле бергелерге таваржыр. Улуг-Хем районун совхозтарында ону сады алыр ужурга таварышкан. Бо бүгүн совхозтун дирекциясы, тускай эртемчилерин, суму чагыргазы улук частыры кылдыр санап көргөш, бо чы-лыны кышка удур ыяк белектенин алырын дугуражып чугаалашкан. Уенин амгы берге байдалын өөренип көргөш, бо чугула ажалче малдын бурузун, суур-да албан черлеринин болгаш организаацияларын коллективтерин, өөреникчилерин, пенсионерлерин, студенттерин, сургуулааны бүрүн туткап, Ажылды мычаар ор-ганизаастаанынын түннелде чедикшин дораан-на көстү берген: бир эвес эрткен чылын бо-ла үдө чугаа 296 тонна сизген белектелгенин турган болза, амгы хүнерде ыдык 714 тонна мал чемин бөлүп, сарааттаан. Виктор Ооржактын, Сергей, Александр, Эрес-оол Монгуштарын звероолары сизгени кезер, бөлөр, сагааттар ажылдарга иденкейлиг кир-

30-40 чылдарда база 50 чылдар эгезинде бистиң республика девискээринге барымдаа чок черге репрессияга таварышкан болгаш ооң сөөлүндө агарткан кижилерниң Д А Ñ З Ы З Ы

Бистиң республиканың девискээринге 30-40 чылдарда болгаш 50 чылдар эгезинде барымдаа чок черге репрессияга таварышкан болгаш ооң сөөлүндө агарткан кижилерниң даңзын республика прокуратуразы политиктиг репрессияларга таварышкан кижилерниң эргелерин катан тургузар талазы-биле Республика комиссияга кирип келген ол даңзын бодунун ээлчегин хуралына чугалаажы көргөн. Агарткан кижилерниң даңзын республиканың «Шын» болгаш «Тувиная правда» солуннарына пардаар дугайында шийтинир комиссия хүлээн алган.

1988 чылдан бээр прокуратураның кылган ажыдарының түнелдерин хуралга база сайгарып көргөн болгаш политиктиг репрессияларга таварышкан кижилерни агартыр талазы-биле ажыл доостур чыгаанын демдегелен. Тува Республиканың Айыл чок чорук министерствозунун медалын суугаар алырга, политиктиг кем-хекер үлгүдешкинин кылган дээр чыдак-биле Тувага 1036 кижини харыысалга кирип турган, оларга хамаарышты 623 кеземче херектерин дуган.

1944 чылга чедир 286 кеземче херектерин оттурган, ук херектер талазы-биле 649 кижини шийткен, а 1944 чылдын сөөлүндө 387 кижини шийткен. Агартыр чурум суугаар 50-60 чылдарда 286 кеземче херектерин катан эде көргөн, 394 кижини агарткан. Ук херектерин эде көөрүнүн хуусаларын кызырар та-

лазы-биле хемчеглерин прокуратура ап чорткан. 1988 чылдан эгелен амга чедир 631 кижиге хамаарышты 415 кеземче херектерин эде көргөн. Ук херектер айы-биле 435 кижини агарткан.

Хөй кеземче херектерин (210) суд эвес органның—ТАР-ның Күрүенни политиктиг шийти айылга чок чорук эргелелини кол-гизы, а ооң сөөлүндө ТАР ИХЯ коллегиязы, ТАР ИХЯ-нын Шериг чыгуулу көрүп, шийтирелен турган. Ол херектер талазы-биле 356 кижини шийткен болган.

«30-40 чылдарда болгаш 50 чылдарын эгезинде болган репрессияларга таварышканнарга хамаарыштыр чортур чорукта катан тургузар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунун 1989 чылдын январь 16-да Чарлыына дууштур 197 кижиге хамаарыштыр суд эвес органның шийтирелерин күш чок болдурган агарткан.

Контрреволюстуг үлгүдештер дээш шийтирген кижилерни архивте кеземче херектерин хынан көргөнгөндө оларны даңы хөй үндөсүн чок черге оттурган турганының дугайында түнелди үндүрер арга бар. Истелгени чорудун тувар уеде хоойлууда көрдүмзөн аргалары — истиктиг болгаш күш ажылаар аргалары каратылганнарга болгаш херектерге, хамаарыштыр ажылаан турган. Кайы-биш кижини буруулуун кара өжөөсөөн бадыткан тургузары биле материалдарын негелес тургу-

зары база таварыш турган.

Кеземче хоойлудулазының (ТАР-нын 1930, 1934, 1941 чылдардагы Эрүү дүрүмүн база РСФСР-нин Кеземче кодекзини) нормаларын шын эвес ажиллаанын таварышканы тодараттыган. Күрүнге удуз пропанаданым болгаш агитацион чорудун турганы деп шааншаанымнар кайы хөй турган, а херек кырында ол дээрге болуу турган болушкуннар дугайында болгаш амыдырал бөй-далдарының талазы-биле эвэс кижилерин аразында хууда анаа-ла чугаа солчушкунун ыңчаар көргүзө бээр турган.

Ооң-биле чергештир хынаттыган 62 херектерин талазы-биле 199 кижиге хамаарыштыр оларның үлгүдештеринде нинти кем-херектерге хамаарымы база күрүнге удуз кем-херектин демдектери бар бооп турары-биле оларны агартыр ужур чок деп көргөн.

Республиканың Дээди Совети 1989 чылдың ноябрь 3-те хүлээн алган доктаалы-биле Тувага 30-40 чылдарда репрессиялар-биле хобашкан херектерге совет хоойлудулазы дугайындагы амбарларын негелесир деп көргөн. Ындыгыш бирги ээлчеге 1944 чылга чедир көрдүнгөн, оларга хамаарыштыр республиканың Дээди судунун президиуму республика прокуратура удузламышкыны бар кеземче херектерин сайгарып көргөн. Ол херектер талазы-биле 132 кижиге хамаарыштыр прокуратура 58 удузламышкыны хоойлууда дуушес азы үндөсүн чок шийткел доктаалдарына хамаарыштыр илгерин. Россияның

чингине прокуратура удузламышкыны илгериди-биле 105 кижиге хамаарыштыр 92 херекти кирип. Байы-сакчыларны 62 кижиге хамаарыштыр 25 доктаалдарын солдан азы өскерткен.

«Политиктиг репрессияларга таварышканын агартырының дугайында» РСФСР-нин Хоойлуунун 1991 чылдын октябрь 13-те хүлээн алганы-биле холбаштыр РСФСР-нин КК-нин 58-10 чүдүлү-биле шийтиргенини херектерин сайгарып көөрүнүн чоруну бөлүүнүн. Ол чергиди үлгүдештерин ийгиелге айыл чок деп көргөн болгаш РСФСР-нин КК-нин 58-10 чүдүлү-биле шийтирген бүтү кижилерин херектерин суд органның кирип прокуратура органның түнелдерин суугаар агартыр көрдүнгөн. Ол чорук 30 кижиге хамаарыштыр 30 кеземче херектерин кыска хуусалга көөр дугайы берген.

Оон амгаар Тувага репрессияларга хамаарышкыны албан-дукалдыг «ижилерге харыысалга дугайында агартыры» база чугалаажы көргөн. Ол агартыры политиктиг репрессияларга таварышканын агартыр талазы-биле ажылаан документамын, ол талазы-биле ажылдарын түнеленини соонга шийтирээрин көргөн.

Амгы үеде республиканың Айыл чок чорук министерствозу политиктиг репрессияларга хамаарышкыны албан-дукалдыг кыял-кыялдарын даңзын белеткен, ону политиктиг репрессияларга таварышкан кижилерин эргелерин катан тургузар талазы-биле республика комиссияга кирип дээш белеткен турар.

Table with columns: Архив №, Фамилиязы, ады, алазының ады, төрөөн чери, Чымыл, Иштин, Шериг, Казан кым шийткен, кеземче, Чурттан турган, Казал, кым агартканын. The table lists numerous individuals and their cases, including names like Анай-оол, Адыг-Тюлюш, and others, with their respective dates and locations.

РЕДАКЦИЈАДАН: УСТУНДЕ ПАРЛАТТЫНГАН ДАҢЗЫДА КИЖИЛЕРНИН АТ, ФАМИЛИЯЗЫ, АДАЗЫНЫН АДЫ ШЫН ЭВЕС БОЛУ СӨР БОЛСА, ОНУ РЕДАКЦИЯ ХАРЫЙЛАВАС. БИР ЭВЕС ШЫН ЭВЕС ЧҮҮДЕР ТҮРҮП КЕЛЗЕ, ОЛ ТАЛАЗЫ-БИЛД ЧАГААНЫ ПОЛИТИКТИГ РЕПРЕССИЯГА ТАВАРЫШКАН КИЖИЛЕРНИН ЭРГЕЛЕРИН КАТАП ТУРГУЗАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЕПУБЛИКА КОМИССИЯНЫЧЕ ЧОРУДАРЫН ДИЛЕДИВИС.

Культура: ооң айтырылары

АВТОКЛУБТАР ЧҮНҮ КЫЛЫРЫЛ?

Амгы бо рыноктун калдыгы берге уюлса, кижилернин сагыш-сеткили уудаарыш шагда, тура-сорукту, күзөл-чүтүдү кей-агт кирири быжылдаар күш негетинин келген. Массалык информациянын чечкестери санавааса, кээз черлерде агитация-пропаганда ишине амыл эрги компартия-биле кады сайдарал дүжүп калган. Кээз черлерде чыга суртаал амыл коруду турар чыгыс-ла күш кулдуру ажылдаг чыгары болуп артка.

Рабон төптөрине, кээз сурталга коңерт жаралдаар кезең уде, чыс соонда мөөгү дег, нөстүгөл келди. Ол коңерттерин сорулгаз чыгыс — коммерция кылып, ашы ажылдаар аары. Ындыг коңерттер колдуу-ла эстрада уран чүдүн бараалдаг чорур ансамбльдерин боар. Ынчанга олчө хөй чон каара тутумаса, дынар-ескелер таардыр коргүндөр. Ол келген коңерттери ханал, шилди, жюри хевирин көрдүлөрүдү турар идеология керини чок болганын хараа-зы-биле, чамдыктары дыка кошкы боол, шынары болу-нуи савар өртөнгө дүшөшөй турар. Ындында-ла ашак-шооко кызаткан чонун шынар чок коңерттер-биле кармактарын кайтарга майын боар. Хандагайты сурта чыс-ты өстүр хөй-ле коңерттер көрүп келди. Бот-тыныгыр-да, профессионал-да артертерге байыр чедирди, сөс даа ал келди. Хөй чон мурунга аялчыларын коңерттерини ыдыг-мындыг дээр болду-нуи. Кижилерин ажыл-жюң хөндүл көөр апар. Оларын арзындаа Кюмол районун агитбригадын коңерттерине сеткил канып, унелелди берген мей. Ында-ла-да ол коңерт эки режиссура чорунуаньдан чүе ийкеле, шөйлү узааш, 2 шаа 20 минута штына болуп келген. Бай-дан репертуарлы ол коңерттер сон-даа ичыл шүп-шүрөп тургаш, тускай аттыг бөлүк кылгаш, каа-ла-да көргүзөр болза, чон биле унелел-биле хөдөш алыр.

Чонга көргүзүп келген коңерттерин репертуарлары дүгүрүп алган чүе кышкы, чыгыс ай болгулар: ол-ла ыршала, ол-ла өкчөрдөр, ол-ла шөдүлдөр, Урал чүлү ажил-чорудулга, удурткучуларына ат-сым, Президенти маанилери, маанонал айтырылар дүш-ле бар, Биеги дег, тускай эртемчилерин, дүржүгалыг лекторларын чалап ал болур-ла ий-наан, ынчалда-да амгы бо хамык чүеви сан-биле санажыр апарган уде, оларга ким акша төлөйр? Автоклубтарын кино көргүзөр, чурук тиргүтүр апараттар, үз бижи-дер хевеселер-биле дерин каал чүе болгайла, ол бүгүнү добу ажилдаа эки, Кюмолду журадаларга көргүзүп, чурукка тиргүтүр, чаа солун үчүстөр, коңерттер бижиңи жасалардан салып бөр болуууса, хөкүбү малчына нарчыс амыраар. Бажына таарып, майгыны тикчил, шаа-саазын пашаа-ла берип чорза, кайчан баар деп? Автоклубтарга тускай би-жигиттерин сешарийлер хевес каал чүе болгайла, ол бүгүнү добу ажилдаа эки, Кюмолду журадаларга көргүзүп, чурукка тиргүтүр, чаа солун үчүстөр, коңерттер бижиңи жасалардан салып бөр болуууса, хөкүбү малчына нарчыс амыраар. Бажына таарып, майгыны тикчил, шаа-саазын пашаа-ла берип чорза, кайчан баар деп? Автоклубтарга тускай би-жигиттерин сешарийлер хевес каал чүе болгайла, ол бүгүнү добу ажилдаа эки, Кюмолду журадаларга көргүзүп, чурукка тиргүтүр, чаа солун үчүстөр, коңерттер бижиңи жасалардан салып бөр болуууса, хөкүбү малчына нарчыс амыраар. Бажына таарып, майгыны тикчил, шаа-саазын пашаа-ла берип чорза, кайчан баар деп?

Ада-белериявистин чаагай чамдыктарын эгинди турар болганамыста, бот-тыныгыр артистер манаа боттары мергежерин чүгүлө. Тыва оюн-нарын ойнап, тоолду тоолдап, кожамыкты ырлап, хойну өсөл, хойбакты тил-даа чорза, нда багыл чүе чок.

РЕДАКЦИЈАДАН: Амгылар болган уран чүлү. Рынок — амгылардын бүгү-ле адаарыны, уран чүлү-да кыа киринтир шыа алган. Оң негелдеинин кижилерин хуула-ла чуртталгына, ажил-агым-да айтырыларына шыгымын, кээргел чогу боттарымы: көрүп, билип тур бис. Шаа мындай баала-ла, экономиктиг чаа хараа-лаар уезине, култура даа чедер кайтар амыралар-чурттал турары? Оларын мурунда кызыг-каныг айтырыгыр тургустуну турары ол талам-биле сешарийлер, куу-на аял ачкычылары солуга сөс ал, чүгалаар баала эки. Ажылдаарынын амгы байдаларда ажилын кайчара чоруду турарын солун арына бижиттинген ол чүгалааран билип ол болур-тур, дуржула солчу-лаа билип болур. Култура одагарынын ажилын дүгүбү бижиңер, районнара култура кидистеринин, бот-тыныгыр коллективтер, автоклубтар дугайын бистин солуну дамчытыр чүгалаагы болгай. Оң-биле кады култура алаан чедерини кышкы белектерин кайы хире, кайчара чоруп турарын база бижиң болур.

ОЛИМПИАДА-92

КАСАПУ — ОЛИМПИАДАНЫН ЧЕМПИОНУ

КАСАПУ — ОЛИМПИАДАНЫН ЧЕМПИОНУ. Барселона. Бистин каттышкан командастын гала-болдистерине ийги маргалдаа элэи аар болган. Олар «Б» бөлүгө ойнап турар. Оларын эң кол удурлакчыларынын бирээзи Германия спортчулары баштаймы оюнда удуу алган, ою соонда французтар-биле ойнааш, 23-22 санга арай дел уткан. Ол оюнга Талант Дүйсөбөва, команданын 9 саны өкчөлөгөн. Валерий Гоуна, Михаил, Якимович, Олег Киселев, Юрий Гагарин, Андрей Барбашанский олар база эки ойнааглар, Француз команданын Лоран Мунис, Алан Порте болган. Лени Лату олар белек мергежердин көргүскөн.

Ол оюнуларын бистин мурнууда суперкубокту элдикчи — Испаниянын шилдик команданын французтар 18:16 санга удуу алган турган. А Олимпиада мурунуу ужуражылгазына бистин командамыс Кастельно-Ле-Леге ойнап турган, французтарын 25:15 санга чик уткан турган.

«А» бөлүгү Швейцария шилдик команданын ийги тилдеген челип алган. Олар Сеул Олимпиадамын мөңгү медальын чаала алган турган. Муруну Көрейинд галаболдистерин 28:18 санга уткан, Спорттук бо хевирин делегей чемпионнары Перр Торссон болган Эрик Хаис олар бо уадаа дыка эки ойнааглар.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Бразилиянын тельдерлер вейглер-биле ойнааш, 10:10 санга олимпиадамын. Ындыг-даа болза түнелде хөй күштү үндүрүп турган, европейилер 27:21 санга тилел алган.

Медицина темазына медээлер

АШ ДАГАА АЙЫЛДЫГ. Тольятта чогунда дача-зыга ажылдап турган бир хөреженини аскыр дагааны оок чодазыне думчуу-биле сокталкан. Элзон болганда, ээ хөреженини шаа төнүп, ажылда холу салдыны турар апарган. Куш-ажылдан шаан төнүп турар-дыр мый-дыр болаан, аарыг дугаймы-да санын-да салбаан. Ын-чалда-да ол мый аараан, Каян оон нинти байдалы шуут басырай бөөрге, эмчи-ге барган. Эмчилер алаа дүргөн дузаны чедирген. Түнелди — дагаа столбик деп аарымы ээинге халдаг-кан болган.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Уе берге-ле дош, чүгө ол хоорайлаа эес, еске-даа черлерде кийилер дагааны чүгө дачаларында эес, бал-канындаа бестин тууду, азырап турар. Аш дагаа айылдыг дээрин мичанга Калык камгалал министр-ствоу чоңга сагындырдып турар.

Чая авторнуң шулуктери-биле таныжыңар. ЫНАКШЫЛДЫ БИЛДІР БОЛЗА... Ынакшылды билдир болза, Ындынчалык ырай кааптар Уран, мерген чарт сестуа Уян хөндүп алган. Ынакшылды билдир болза, Ынакшылды билдир болза, Амгылар коклазына Ылап шынак бадылаалын Аас-кежи чапатынар. Ынакшылды билдир болза, Ынакшылды билдир болза, Амгылар коклазына Ылап шынак бадылаалын Аас-кежи чапатынар. Ынакшылды билдир болза, Ынакшылды билдир болза, Амгылар коклазына Ылап шынак бадылаалын Аас-кежи чапатынар. Ынакшылды билдир болза, Ынакшылды билдир болза, Амгылар коклазына Ылап шынак бадылаалын Аас-кежи чапатынар.

СОНУРТАКТАРГА. Меге чурктары өркө-унели болу берген. Меге ашы азы дүжүрүп хоолдаан меге чурктарын саткан кижилерин хоойлу эбуугаар буруудаар, чон ындыг мегечилерин ийленээш-ки-биле көрүп турар болгай. Ынчалдаа амгы үеде бай-дал элзон өскерилп турары элден чүе. Голландиянын найсысала Гаага хоорайга шаандакы чурктарын 216 хоолаларын аукцион са-дымын саарган. «Шаандакы шагын чуркчуларын хо-ду-биле чурчаан чурктары Аас-кежи чапатынар. Ынакшылды билдир болза, Ынакшылды билдир болза, Амгылар коклазына Ылап шынак бадылаалын Аас-кежи чапатынар. Ынакшылды билдир болза, Ынакшылды билдир болза, Амгылар коклазына Ылап шынак бадылаалын Аас-кежи чапатынар.

Чая ырыны бараалгаттывыс. МЭЭН ӨРГЭЭМ—МЕЖЕГЕЙИМ. Аялгыз: Хүреш-оод Дамбаным, Сөзү: Оюн Дамчай-оолдуу. Калбак, делгем шынааларың, Кадир, бедин тайгаларың, Агып баткан терек сугуң, Аалым чүртүм Межегейим. Мээң өргөм — Межегейим, Межегейим. Аны, малы, куштары-даа Ала шокар сайнаак лег, Аймак көвөй ишчи чоңуң, Амым тудуш Межегейим. Мээң өргөм — Межегейим, Межегейим. Чурумалдыг черлеринде Чүртүм каазы улам синген, Элбек дүктү чылдын сөзүңер, Эне хемим Межегейим. Мээң өргөм — Межегейим, Межегейим. Сарыг-Булуң, Көк-ле-Булуң, Чакымдан-на шуглаам болган, Авам, атам чурттал чораян, Алаак, шымыг Межегейим. Мээң өргөм — Межегейим, Межегейим. Чүрээм күжүр соң-ла чороз, Чүдө сен алап чороруң, Чараш байлак Танды-Уула Часыдып каан олгу-дур мен. Мээң өргөм — Межегейим, Межегейим.

Медицина темазына медээлер. АШ ДАГАА АЙЫЛДЫГ. Тольятта чогунда дача-зыга ажылдап турган бир хөреженини аскыр дагааны оок чодазыне думчуу-биле сокталкан. Элзон болганда, ээ хөреженини шаа төнүп, ажылда холу салдыны турар апарган. Куш-ажылдан шаан төнүп турар-дыр мый-дыр болаан, аарыг дугаймы-да санын-да салбаан. Ын-чалда-да ол мый аараан, Каян оон нинти байдалы шуут басырай бөөрге, эмчи-ге барган. Эмчилер алаа дүргөн дузаны чедирген. Түнелди — дагаа столбик деп аарымы ээинге халдаг-кан болган.

СИГЕНЧИЛЕР. Шынгандары чөкө-мөчөк Шымырак эрлер сергек. Сиген тереп: чиндия, чиндия, Чилиг кадымыр кылаш-кылаш. Олайтаже серини тургаз. Олар улам дүргөн-дүргөн. Чыгаандыры бир аай ден-ден. Шалымштары биске кы-кымы. Чымыс чагаай кескен ситен Шымыс дургаар кылаан. Кылаан. Хавакта дер кылаан-кылаан. Каткы, чүгөз кыса-кыса. Кечил-оол ЭКЕР-ООЛ.

БИР ХАЛАП-ӨРТ. Өрт колдуунда кижилерини отту оварымча чок амыгалаанда өскүрү турар. Ол болууну оруунга таарыш-кан болур-ле бойдуз байлаан хужакта каар, Ынчанга өрт-түн бойдузса чедирер караж-когаралы кончат улу. Улу-Хем болган Чаа-Хөл районунан арга-аргыларын-га 1991 чылда улуг-биче 14 өрт болган. 1992 чылдын ча-зында Чаа-Хөл хемнин чогуунда алааттарга бичи-бинчи 3 өрт болган. Устүнде айтылган болгай мей. Өрт арга-аргыга кижилерини отту амыгала биле-зилден өскүрү үнө бээр. Кур-гар ситенге хемиг от дегте-ниден ол хыл үнө. От бойдуз байлаанга көр-гөл чок. Арга-аргыга чораян чамдык кижилер тааклы одуу өжүрбөй, орук кыдынын кургаг ситенге октай каап-тар. Хат-салтын айы-биле ситенге деген оттан чалы-раш хыл үнө. Бир чамдыкта чорумал кижилерин өжүр-бөй каапкан одаандан база хыл үнө болур. Чамдык кижилерин өрт салыр (чаа си-ген эки үнө) деп болааш ын-дыг багай чамчылы бар. «Ак-Туртук» совхозуну мал-чыны Хурагандай Монгуш мидиг кижилерин бирээзи. Бир чазын Шончалды деп че-реде мыштаанын чанышта өрт салып алган. Ол дээш 14 рубльге торгаан бис. Бо чазын Чыгаар-Алаак ол мичар база өрт салган. Инек кадарчымы Ховалыг Каадыр-оол мичар дээр: «Хурагандай чазы арга-аргыга өрт салыр. Онуу ычанма деп чугаа база дымнаас. Хурагандай шыкш кижилерин каш ашыга тор-гаайын, шилде ужурутуг. Өрттенген хамык бойуас байлаанын хиличеге өрт өс-күткен кижилерге ылап-ла бир хун чедер болгай.

Авторнуң ийи чагаазы. 3-31-91; — 3-34-17; харысалгалыг секретарь — 3-34-92; урдузчулары — 3-45-93. КИЛИДИСТЕР: орауу аспаптарынын Советтери. ИНИТИЕЛ-ПОЛИТИКТИ Солгаз союула айтырылдар — 3-34-19; — 3-34-98; үлөт-пур — 3-34-49; 3-36-73; көзө ажал-агым — 3-41-16; култура болгаз уу-сөз өрөздөлгөн — 3-39-15; мезээлер болгаз спорт — 3-36-82; — 3-34-97; очуга — 3-34-39; 3-34-93; чагаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; улурукчулар — 3-27-41, соаун кеабейн барганга — 2-32-75; бухгалтерия — 3-37-11. Соуула парлаттыган материалларын авторларыны бол-далары редакциянын түрүжү-биле дүшөйөн барып болур. Айтылган фактылар, саннары болгаз еске-заа дыкна-дылглары элөз аялдар боттары харысалгалыг.

ШУУРАЛУГ КАТЧЫЛААР. Чая-Хөл районуну Ак-Хаа деп черде чылдычын элбек көк-кат өзүп турар. Кат быш-калкат, Ак-Хөлгө көк-кат чыгган кижилер эңдерил келер. Арга-аргыже чөпшө-рел бижиңтиг кирер дугайын-да дуром бар. Ындыг түр-бү-же, кара туралындаа кат шүүрел чыгып кижиле хөй. Арга-аргы амылдангычым тоозас, эки-бас сес сөгдөрө тааварылгалар база бар. Шүр-үнү базарда саттып турар. Оң-биле катты дүргөн чыып алыр. Ынчалда-даа хол-биле чыгган кат эвээш-даа бол, арыг бо-лур. Оон кадында бистин дар-галарымыс база дыка чазыг. Бурунгу чылды Улу-Хем ра-йонуну күкүссон комитетин-ден бир амылдангычым шүүр туткан, ыг эдеткен чораяны мичан август айда-ла көргөн мен. Ол чөпшөрел бижиңи база албай чоразан. Шаа ындыг чазыг кижилер өлү шүүрел апаргаар, а десиктер кат чыыр пиланы күкүседиң ындалагы бар чонду. Комбу Кызыл-ООЛ.